

Nagyító alatt a 2022-es olasz parlamenti választások

TANÁCS-MANDÁK FANNI¹

ABSZTRAKT

A 2022-es parlamenti választás több szempontból is fordulópontot jelentett az olasz politikai rendszer szempontjából. Az elmúlt közel tíz esztendő választási rendszert érintő intézkedései (választási reformok, alkotmánybírósági döntések, alkotmánymódosítási törekvések, parlamenti reformok stb.) eredményeképpen 2022. szeptember 25-én az olasz választópolgárok azonos választási rendszer keretében választhatták meg a parlament alsó- és felsőházának új tagjait, a köztársasági korban először. A tanulmány célja annak bemutatása, hogy az olasz politikai rendszer milyen lépésekben jutott el ehhez a történelmi pillanathoz: a tanulmány részletesen elemzi a választási rendszert érintő különböző szintű intézkedéseket és azok hatásait. Ezt követően ismerteti a választási eredményeket, és magyarázza az Olaszország első női miniszterelnökének győzelméhez vezető folyamatokat, különös tekintettel a választási rendszer által favorizált bipoláris logikához való visz-
szatérésre a 2013-tól megjelenő három pólusú rendszert követően.

KULCSSZAVAK: bipolarizmus, Olaszország, populista erők, választások, választási rendszer

ABSTRACT

The 2022 Italian election under the microscope

The 2022 parliamentary elections marked a turning point for the Italian political system in many ways. As a result of the measures approved and introduced over the past almost ten years to change the electoral system (electoral reforms, decisions of the Constitutional Court, constitutional amendments, parliamentary reforms, etc.), Italian voters had the opportunity to elect the new members of both chambers of the parliament under the same electoral system, for the first time in the Republican era. The purpose of the article is to present the steps leading to this historic moment by analysing in detail the different measures affecting the electoral system and their impact. The paper then describes the electoral results and explains the processes leading to the vast victory of Italy's first female Prime Minister, with a particular focus on the return to the bipolar logic favoured by the electoral system following the release of the three-pole system in 2013.

KEYWORDS: bipolarism, elections, electoral system, Italy, populist forces

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, ÁNTK, Kormányzástani és Közpolitikai Tanszék;
e-mail: mandak.fanni@uni-nke.hu

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Bevezetés

A 2022-es parlamenti választás több szempontból is fordulópontot hozott Olaszországban. Az elmúlt közel tíz esztendő választási rendszert érintő intézkedései (választási reformok, alkotmánybíróági döntések, alkotmánymódosítási törekvések, parlamenti reformok stb.) következtében 2022 őszén – a köztársasági korban először – az olasz választópolgárok azonos választási rendszer keretében választhatták meg a Képviselőház és a Szenátus új tagjait.

Fordulópontot hozott a választás abból a szempontból is, hogy megtörte azt a 2011 óta fennálló, és az olasz választópolgárok politikából való kiábrándultságához, a politikai elitől való elfordulásához jelentősen hozzájáruló és azt tápláló tendenciát, amely szerint a kormányok nem a választópolgárok szavazatai alapján, hanem a hatalmi palotákban kötött paktumok eredményeként születtek meg. Több mint egy évtized után ugyanis a 2022 októberében hivatalba lépett Giorgia Meloni által vezetett kormány, a nép döntése alapján alakult meg. Olaszország parlamentáris kormányformája természetesen nem teszi lehetővé a miniszterelnök közvetlen nép általi megválasztását, azonban deklarált módon minden párt saját miniszterelnök-jelöltjét tette meg a párt listavezetőjének az elmúlt 30 évben. Utoljára 2008-ban Silvio Berlusconi szerzett így miniszterelnöki mandátumot. A 2011-es kormányválságot követően megalakult hét kormányt, egyik esetben se a győztes politikai párt/koalíció hivatalos miniszterelnök-jelöltje vezette végül.²

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy az olasz politikai rendszer milyen lépésekben jutott el ehhez a történelmi pillanathoz, és a választási eredmények magyarázatával rávilágítson az Olaszország első női miniszterelnökének győzelméhez vezető folyamatokra.

Az olasz választási rendszer fejlődése a választójogi reformok, alkotmánymódosítások és alkotmánybíróági döntések tükrében

1953-ban a De Gasperi vezette kormány javaslatára a parlament elfogadta a *Legge Truffa* választási törvényt, amely arányos választási rendszert vezetett be az ún. győztes jutalma elvvel kiegészítve. Ennek az elvnek az értelmében a választásokon

² A IV. Berlusconi-kormányt követően Mario Monti vezetésével alakult meg az új kabinet 2011 decemberében, amely a 2013. tavaszi választásokig működött. A 2013-as parlamenti választásokon nem az 1 százalékos alatti többséggel győzelmet szerző Pd miniszterelnök-jelöltje, Pierluigi Bersani alakított kormányt végül, hanem Enrico Letta. A Letta-kormányt 2014 februárjában a Renzi-kormány követte, amelyet a 2016. decemberi alkotmánymódosítási referendumon elszenvedett vereség után a Gentiloni-kormány váltotta. A 2018-as választásokat követően megalakult két kormányt Giuseppe Conte vezette, aki nem az M5s hivatalos miniszterelnök-jelöltje volt a választásokon. A II. Conte-kormány bukását követően pedig technokrata kormány alakult 2021 februárjában Mario Draghi vezetésével. A 2011 és 2023 közötti kormányokról lásd bővebben: Lucia Annunziata (2022): *L'inquilino. Da Monti a Meloni: indagine sulla crisi del sistema politico*. Feltrinelli, Milano

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

legalább 50 százalékot plusz egy szavazatot elnyerő párt vagy pártszövetség kapta meg a mandátumok kétharmadát. Mindezt azzal a céllal terjesztették elő, hogy a Kereszténydemokrata Párt (*Democrazia cristiana*, továbbiakban: Dc) uralmát hosszú távon megszilárdítsák, gátat emeljenek akár a kommunisták, akár a radikális jobboldal, az Olasz Szociális Mozgalom (*Movimento sociale italiano*, továbbiakban: Msi) előretörésének, illetve a politikai „váltógazdaságnak”.

Az 1953-as választási törvény egészen az 1993-as reformig hatályban volt, ez alatt a 40 év alatt az olasz választópolgárok választási részvételének mértéke stabilitást mutatott. Az első két évtizedben a választási arénát alapvetően két nagy párt, a Dc és az Olasz Kommunista Párt (*Partito comunista italiano*, továbbiakban: Pci) uralta, váltógazdálkodás ugyanakkor nem alakult ki a *conventio ad excludendum* elv miatt (Mandák 2014).³ Az 1970-es évek végétől kezdődően a két nagy párt választói támogatottsága azonban fokozatosan és folyamatosan csökkenni kezdett, s egyre több olasz szavazó fordult a proteszt pártok irányába (előbb a radikális pártok, majd a regionális ligák irányába).

Az 1953–1993 közötti időszaknak fontos sajátossága, amelynek hatása jelentősen kisebb mértékben, de mind a mai napig tetten érhető, a nagy politikai pártok (Dc, Pci, Psi) területi meghatározottsága, területi beágyazottsága. A Dc az északi és észak-keleti területeken volt uralkodó, a Pci a középső területeken, az úgynevezett vörös régiókban (Emilia Romagna és Toszkána egész területén, Umbria és Marche északi területein).⁴

Az 1992-es politikai földrengés⁵ hatással volt a választási rendszerre is, amelyet 1993-ban változtattak meg. A korábban hatályos arányos rendszert felváltották egy

³ A *conventio ad excludendum* elv azt jelentette, hogy az ország atlanti és európai elkötelezettségei miatt a Pci jelentős támogatottsága ellenére sem válhatott hivatalos kormányzati tényezővé.

⁴ Az olasz politikai pártok területi beágyazottságáról lásd bővebben: Ilvo Diamanti (2003): *Mappe dell'Italia politica. Bianco, rosso, verde, azzurro...e tricolore*. Bologna, il Mulino. A területi beágyazottság változásairól a 2022-es választásokon lásd bővebben: Andrea Pedrazzani: *La nuova geografia del voto*. In: Salvatore Vassallo, Luca Verzichelli (eds.) (2023): *Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista*. Il Mulino, Bologna, 79-94.; Moreno Mancuso: *I luoghi del consenso per i partiti maggiori*. In: Salvatore Vassallo, Luca Verzichelli (eds.) (2023): *Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista*. Il Mulino, Bologna, 95-108.

⁵ Az 1990-es évek elején fény derült az olasz politika korrupciósorozatára, az ún. *Tangentopoli* botrány egy kiterjedt, minden kormánypártot érintő illegális pártfinanszírozási, korrupciós rendszer volt. Politikusok, nagy állami és magánvállalatoktól fogadtak el jelentős összegeket pártjaik és saját kampányaik finanszírozására. A lavina elsodorta a politikai elitet és azt a rezsimit, amely négy évtizeden keresztül irányította az országot. A botrány másfél év alatt országos méretűvé vált, és leginkább a Dc-t és az Olasz Szocialista Pártot (*Partito socialista italiano*, továbbiakban: Psi), illetve pártvezetőit érintette. A bírósági tárgyalásokat élőben közvetítette a RAI3 közszolgálati csatorna, amelyet nagy tömegek követtek. Az első Köztársaság politikai eliteje és pártjai legitimációs válságba kerültek. A botrány eredményeként gyakorlatilag a két pártvezető, Bettino Craxi és Arnaldo Forlani eltűnt az olasz belpolitikából, pártjaik pedig megszűntek. A botrány földrengésszerű változásokat indított el a politikai élet minden területén. Az 1994-es parlamenti választások előtt majdnem minden harmadik szenátor és képviselő ellen vádat emeltek korrupciós ügyek miatt.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

olyan többségi rendszerrel, amely tartalmazott arányos korrekciós elemeket is. Az 1993. április 18-án tartott népszavazás eredménye arra kötelezte a parlamentet, hogy dolgozza ki és fogadja el a szükséges intézkedéseket a reform végrehajtásához (Tanács-Mandák – Nuber 2017)⁶. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az az új választási rendszer, amely meghatározta a későbbi olasz politikai rendszert, nem a különböző politikai erők választását tükrözte, hanem a népszavazás eredményét. Következésképpen, az új választási törvény okozta jelentős változást egyik politikai erő sem szerette volna. További problémát okozott, hogy a választópolgárok az arányos rendszer ellen, és nem valami mellett voksoltak a népszavazáson.

Az új választási rendszer nem bírt nyilvánvaló, előre jól kiszámítható hatással a parlamenti intézmények új legitimációjának kialakításakor. Bár az új választási törvény egy bipoláris rendszert hozott létre, nem csökkentette a parlamenti pártok valódi számát, nem mérsékelte a fragmentációt. A többségi rendszer felé való elmozduláskor a politikai intézmények nem tudtak megfelelően alkalmazkodni az új helyzethez, mivel a választási rendszer reformjával párhuzamosan további szerkezeti reformokra nem került sor. Az átmenet okozta nehézségek leküzdésére a politikai rendszer szereplői megpróbálták a már rendelkezésükre álló eszközöket az eddigiektől eltérő módon felhasználni (Mandák 2014). Az 1993-ban hozott választási törvények, amelyeket Sergio Mattarella, a javaslatok kidolgozója és előterjesztője után Mattarellumnak nevezünk, fontos változást hoztak, egyes rendszert alakítottak ki: a helyek 75 százalékát többségi, 25 százalékát pedig arányos elvek alapján osztották ki.

Az új többségi rendszer bevezetésekor a bipoláris pártrendszer aszimmetrikus volt, mert a jobbközép erőkkkel – Hajrá Olaszország! (*Forza Italia*, FI), Nemzeti Szövetség (*Alleanza nazionale*, An), Északi Liga (*Lega Nord*, LN) – szemben egy fragmentált baloldal állt, több párttal és egymással versengő pártvezetőkkel: Baloldal Demokratikus Pártja, Olasz Néppárt, Demokraták Paktuma (Olasz Szocialisták, Segni Paktum, Demokrata Szövetség), Zöldek Szövetsége, Demokrata Unió Európáért, Olasz Kommunista Pártja. Ez a jellegzetesség a következő években sem változott (Chiaromonte – D'Alimonte 2010).

Fontos megemlíteni a választási reformok kronologikus ismertetésénél a 2001. évi 459. törvényt, amely megadta a külföldön élő körülbelül 3,5 millió olasz állampolgárnak is a választásokon való részvétel lehetőségét.⁷

A politikai mellett egy másik, a pénzügyőrséget érintő korrupciós botrány is jellemezte az 1990-es évek elejét Olaszországban. Az úgynevezett *Manipulite* ügy a milánói pénzügyőrség adó- és illetékfizetést ellenőrző egységénél robbant ki. Az eljárás eredményeként több mint 50 embert tartóztattak le, köztük több magas rangú pénzügyőrt is (Mandák 2014).

⁶ Az 1993. évi 276. törvény (*Norme per l'elezione del Senato*) és 277. törvény (*Nuove norme per l'elezione della Camera dei deputati*).

⁷ Minden 18. és 25. életévét betöltött olasz állampolgár, aki regisztráltatta magát a nemzeti határokon kívül élő olasz állampolgárok névjegyzékében (Aire lista), illetve a külföldi választási névjegyzékben, él-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

2005-ben a regionális választásokon való jobboldali térvészést követően a II. Berlusconi-kormány a 2006-os parlamenti választásokra készülve (a vereség elkerülésére, illetve a károk mérséklésére) módosította a választási rendszert. 2005 őszén rekordgyorsasággal, mindösszesen három hónap alatt elfogadták az új választási törvényt, amely visszatért az arányos rendszerhez, és a választások győztesét külön jutalmazta a stabilabb kormányzás biztosítása érdekében. A 2005. évi 270. törvénnyel (*Porcellum*) visszatértek az arányos rendszerhez differenciált bejutási küszöbvel és korrekciós eszközökkel. A győztes jutalma elv alapján a Képviselőházi választáson legtöbb szavazatot megszerző párt vagy választási koalíció megkapta a helyek többségét, vagyis 340 képviselői mandátumot. A felsőházban ez az elv regionális szinten érvényesült, minden régióban a legtöbb szavazatot elérő koalíció kapta az adott régióban kiosztható szenátori helyek 55 százalékát. Országos szinten tehát a legnagyobb támogatottsággal rendelkező koalíció, akár egyetlen vokssal is többséget kaphatott az alsóházban, ezért a pártok a legszélesebb szövetséget igyekeztek létrehozni. A koalíciók megalakítását ösztönözték továbbá azzal is, hogy alacsonyabb küszöböt kaptak azok a kisebb pártok, amelyek hajlandók voltak koalícióra lépni egy másik párttal, közös programot készítve, mint azok a kis pártok, amelyek egyedül indultak.

Az olasz Alkotmánybíróság 2014/1. számú határozatában⁸ alkotmányellenesnek minősítette a 2005. óta hatályban lévő választási törvény több pontját, mivel azok megsértették a választáshoz való jog alkotmányos alapelveit, amelyek kimondják, hogy a választásra jogosultak személyesen és titkos módon adhatják le szavazatukat, mindenki szavazata egyenlő, és a választások szabadok (Alkotmány 48. cikk, 2. bekezdés), továbbá, hogy a választójog általános és közvetlen (Alkotmány 56. cikk, 1. bekezdés és 58. cikk, 1. bekezdés). Az alkotmányellenesség mindkét ház esetében az úgynevezett „győztes jutalma” elvet érintette, illetve azt a hiányosságot, hogy a választópolgárok mindkét ház esetében csupán listákra tudtak szavazni preferencia megjelölés nélkül.

A parlament a 2015-ös alkotmányreformmal⁹ párhuzamosan kidolgozott egy új választási törvényt, amelyet 2015. május 6-án fogadott el. A 2015. évi 52. törvény, amelyet *Italicumnak* is neveznek, csupán az alsóházra vonatkozik, hiszen a 2016.

het szavazati jogával. A 2001. évi törvény a külföldön élők képviselőjére 12 képviselőt és 6 szenátort határozott meg, amelyet arányos és preferenciális választási rendszer szerint töltenek fel. A szavazásra kétféle módon nyílik lehetőség: az állampolgárok leadhatják voksukat „postai” úton az olasz konzulátusokon és nagykövetségeken keresztül, illetve hazautazhatnak Olaszországba (Tanács-Mandák – Nuber 2017).

⁸ A határozatot lásd: www.cortecostituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=2014&numero=1

⁹ A reform az Alkotmány több, mint harmadát módosította volna: aszimmetrikus kétkamarás rendszert alakított volna ki a Szenátus közvetett választásával és jogalkotási hatásköreinek megnyirbálásával. Átalakította volna mind a köztársasági elnök, mind az Alkotmánybíróság tagjainak megválasztásának módját, megszüntette volna a Nemzeti Gazdasági és Munkaügyi Tanácsot. Felemelte volna a különböző típusú népszavazási kezdeményezésekhez szükséges minimum aláírások számát. Csökkentette volna a régiók hatáskörét, s módosította volna a régiók és az állam közötti kapcsolatrendszerét.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

decemberi népszavazáson elbukott alkotmányreform értelmében a felsőház nem közvetlenül választott testületté alakult volna át.¹⁰

Az *Italicum* arányos választási rendszert vezetett be többmandátumos körzetekkel: a Képviselőház 640 képviselőjét két fordulóban választotta volna meg 100 olaszországi többmandátumos körzetben és a külföldi választási körzetekben. Amennyiben az első fordulóban egyik pártlista vagy pártszövetség által állított közös lista sem érte volna el a leadott szavazatok legalább 37 százalékát, úgy az első két legtöbb szavazatot kapott pártlista között második fordulót rendeztek volna.

Amennyiben az első fordulóban valamelyik lista elérte volna a szavazatok 37 százalékát, de nem szerezte volna meg a 340 képviselői mandátumot, úgy a „győztes jutalma”-elv alapján megkapta volna a hiányzó mandátumokat, hogy elnyerje a 340 helyet. A második fordulót megnyerő lista megkapta volna a képviselőházi helyek többségét, vagyis 321 mandátumot.

2017. január 24-én az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította az *Italicum* két részét, a második fordulót és azt a rendelkezést, miszerint a több kerületben is listavezetői pozíciót betöltő jelöltek, amennyiben több helyen is mandátumot szereznek, szabadon eldönthetik, hogy melyik kerület mandátumát választják. Az újabb AB döntésből következő parlamenti módosítási szükségesség mellett, jelentős kihívást jelentett, hogy a 2014. évi AB döntést követően a parlament módosította a *Porcellumot*, elfogadva az ún. *Consultellum* törvényt, amely a megíúsult alkotmányreform következtében továbbra is meghatározta a Szenátus megválasztásának módját, míg a Képviselőházat az *Italicum* alapján választották volna a választópolgárok. A két választási rend között számos eltérés volt (Tanács-Mandák – Nuber 2017).

A kialakult helyzet feloldására a parlament 2017-ben új, mindkét házra vonatkozó egységes választási rendszert fogadott el, amelyet Ettore Rosato előterjesztő után *Rosatellumnak* neveznek, amely a korábbiakhoz képest egy sokkal bonyolultabb vegyes választási rendszert vezetett be, s amelyet először a 2018-as parlamenti választásokon alkalmaztak.

A parlamenti helyek 3/8-a egyszerű többségi egyéni körzetekben, 5/8-a kisméretű többmandátumos körzetekben arányos rendszerben kerül kiosztásra.

A képviselők megválasztása pártlistás arányos és relatív többségi egyéni választókerületi rendszerben történik, ám egymástól elkülönítetten. Kompenzációs lista hiányában a nem győztes egyéni jelöltekre leadott szavazatok elvesznek. A mandátumok 37 százalékát egyszerű többségi elv alapján egyfordulós rendszerben osztják ki az egyéni választókerületekben. A mandátumok 61 százalékát arányos választási rendszerben osztják ki azon pártlisták között, amelyek elérték a bejutási küszöböt.

¹⁰ Az *Italicum*ról és a 2016-os népszavazáson elbukott alkotmányreformról lásd bővebben: Nicola Lupo, Giovanni Piccirilli (eds.) (2016): *Legge elettorale e riforma costituzionale: procedure parlamentari „sotto stress”*. Il Mulino, Bologna

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A Képviselőház esetében országos szinten, a Szenátus esetében regionális szinten osztják el a mandátumokat. A mandátumok 2 százalékát (12 képviselői és 6 szenátori mandátumot) a külföldön élő olasz állampolgárok szavazatai alapján osztják ki.

A jelenleg hatályos választási rendszer bemutatásakor a *Rosatellum* törvény mellett fontos kiemelni a 2020. évi 1. alkotmányerejű törvényt, amely a korábbi 630 fős Képviselőházat 400 fősre és a 315 fős Szenátust 200 fősre módosította. Egy évvel később, a 2021. évi 1. alkotmányerejű törvény a szenátusi választáson gyakorolt aktív választójog korhatárát 25 évről 18 évre szállította le, hasonlóan a Képviselőház vonatkozó szabályához. Mindezek következményeként a 2022-es parlamenti választásokon először a történelemben azonos választási rendszer vonatkozott a két házra, s a választásra jogosultak életkorában sem mutatkozott eltérés. Mindaddig, amíg nem lesz konszenzus a számos kihívást és problémát okozó paritásos kétkamarás rendszer átfogó reformjára, ez a választási rendszer minimalizálhatja a két házban gyakran kialakuló eltérő eredmények okozta patthelyzetek lehetőségét, gördülékenyebbé és hatékonyabbá téve ezáltal a parlamenti döntéshozatalt.

A 2022-es parlamenti választások eredményei – értékelés

A VÁLASZTÁS ELŐZMÉNYEI

A 2018-ban megtartott utolsó parlamenti választásokon a legsikeresebb politikai erő, az Öt Csillag Mozgalom (*Movimento 5 stelle*, továbbiakban: M5s) volt, hiszen a 2013-as berobbanó eredményén (23,8 százalék a Szenátusban és 25,5 százalék a Képviselőházban) is tudott javítani, megszerezve a szavazatok 32 százalékát a parlament mindkét házában. A 2018-as választásokon a legtöbb szavazatot a jobbközép koalíció érte el, a szavazatok 37 (Képviselőház), illetve 37,5 százalékát (Szenátus) megszerezve. Ugyanakkor a három párti (Hajrá Olaszország!, *Forza Italia*, továbbiakban: FI; Liga, *Lega*; Olaszország Testvérei, *Fratelli d'Italia*, továbbiakban: FdI) jobbközép koalíció hiába „nyerte” meg a választást, nem tudott kormányt alakítani, mert nem rendelkezett a mandátumok stabil többségével. A választásokat követő hosszas koalíciós tárgyalások eredményeként 2018. júniusában megalakult az I. Conte-kormány, a változás kormánya (*governo del cambiamento*) az M5s és a Liga részvételével. A két politikai rivális által létrehozott kormány nem volt hosszú életű, 2019. szeptemberében a Liga bízva jelentős támogatottságában, amelyet ekkor már nem csupán a közvélemény-kutatási adatok,¹¹ hanem a 2019-es európai parlamenti választások eredményei¹² is alátámasztottak, előidézte az I. Conte-kormány bukását.

¹¹ A közvélemény-kutató intézetek 35-38 százalék között mérték a Liga támogatottságát.

¹² A Liga a 2019-es európai parlamenti választásokon megszerezte a szavazatok 34,26 százalékát, ezzel több mint 11 százalékos előnnyel, a legsikeresebb politikai erővé vált.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Matteo Salvini és a Liga nagy valószínűséggel megnyerte volna az előrehozott választásokat, ám a várakozásokkal szemben nem került sor előrehozott választásokra, hanem 2019 szeptemberében megalakult a következő szokatlan és korábban elképzelhetetlennek tartott koalíció, az M5s és a Demokrata Párt (*Partito democratico*, továbbiakban: Pd) között¹³ Giuseppe Conte vezetésével. A II. Conte-kormány nem csupán az igen heterogén koalíció jelentette kihívásokkal kellett szembenéznie, hanem a Covid-19 okozta, korábban sosem tapasztalt méretű nehézségekkel,¹⁴ az egész társadalmat átható félelemmel és átfogó gazdasági problémákkal, az Élő Olaszország (*Italia viva*, továbbiakban: Iv)¹⁵ kormányból, 2021 februárjában történő kilépése eredményeként. A kormányválság megoldására felállították a Mario Draghi vezette technokrata kormányt. A Draghi-kormányban minden parlamenti politikai erő részt vett, kivéve a Giorgia Meloni vezette Fdi-t. 2022 júliusában a Mario Draghi vezette nemzeti egységkormány júliusi bukását éppen az M5s okozta elsősorban,¹⁶ de Berlusconi és Salvini pártja sem adta meg a bizalmat az egyébként széleskörű elismerésnek örvendő kormányfőnek. Mario Draghi lemondását követően a köztársasági elnök kiírta az előrehozott választásokat 2022. szeptember 25-re. A választások dátumának kihirdetését követően a jobbközép politikai erők között egyértelműen döntés született a koalíció megalakításáról, s arról, hogy annak a koalíciós partnernek a miniszterelnök-jelöltje lesz győzelem esetén a miniszterelnök, amely a legtöbb szavazatot szerzi meg.

A balközép politikai erők esetében ugyanakkor már nem volt ennyire egyértelmű a követendő stratégia. Enrico Letta, a Pd vezetője eleinte megpróbált létrehozni egy széles balközép koalíciót, az összes balközép politikai erő és az M5s részvételével, azonban nem járt sikerrel. A Pd¹⁷ és az M5s önállóan indult a választásokon, míg az Akció (*Azione*, továbbiakban: Az) és az Iv közös listát állított.

A kampányidőszak a nyári szabadságok miatt igen rövid volt, melyben az eltérő pozícióval bíró pártok és miniszterelnök-jelöltjeik más-más stratégiát választottak és követtek. Giorgia Meloni elsődleges célja az volt, hogy meggyőzze a választópolgárokat megbízhatóságáról és legitimálja saját pozícióját koalíciós partnereivel szemben. Mindezek érdekében tudatosan került minden olyan témát, amely megosztja az

¹³ Kisebb baloldali pártok is a koalíció tagjai voltak: Iv, Liberi e Uguali, Movimento Associativo Italiani all'Estero.

¹⁴ A halálos áldozatok száma meghaladta a 190.000. főt. Lásd bővebben: <https://statistichecoronavirus.it/coronavirus-italia/>

¹⁵ Az Iv-t 2019-ben Matteo Renzi, korábbi Pd-s miniszterelnök alapította, amikor kilépett a Pd-ből.

¹⁶ Már a II. Conte-kormány alatt Conte átalakította az M5s-ot egy baloldali formációvá, különösen a gazdasági témákban (alapjövedelem) és környezetvédelmi témákban. Felismerte, hogy a korábbi, az M5s bal-jobb ideológiai megosztottságon átvélő szavazótáborára már nem létezik többé, s emiatt szavazatokat csak a baloldalon tud nyerni.

¹⁷ A Pd-vel együtt négy kisebb párt indult közösen, az Olasz Baloldal (*Sinistra italiana*, továbbiakban: Si), a Zöldek (*Verdi*), a Több Európa (*Più Europa*, továbbiakban: PE) és a Civil Elkötelezettség (*Impegno civico*, továbbiakban: Ic).

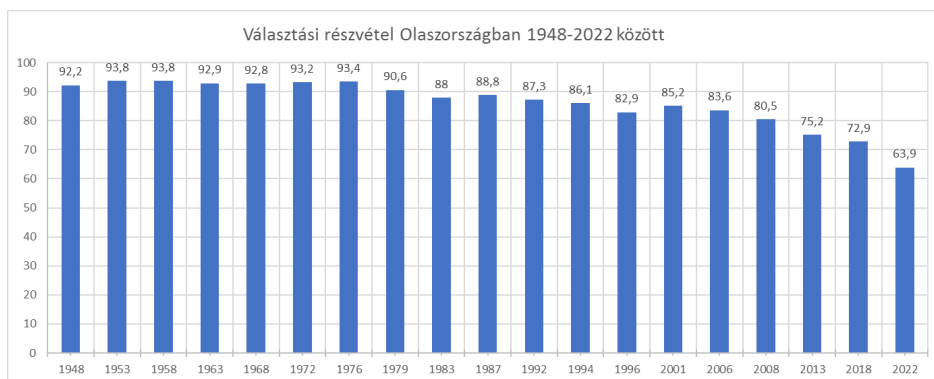

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

olasz társadalmat, a *social media* különböző felületein való bejegyzéseinek jelentős része a választáson való részvételre buzdítást célozta meg. Ez utóbbi központi szerepet töltött be mind a Pd, mind a Liga vezetőjének kampányában is. Az M5s, a Pd és az Az-Iv koalíció kampányában elsősorban gazdaságpolitikai és jóléti témák kaptak vezető szerepet, míg a Liga esetében nem volt egyértelműen detektálható központi kampányelem (Bobba – Seddone 2023; Martella – Roncarolo 2023).

Választási részvétel

Olaszországban a választási részvétel gyakorlatilag az 1970-es évektől, néhány választás kivételével, folyamatos csökkenést mutat. A 2022-es csökkenés mértéke azonban kiugró volt. Ahogy a grafikonon is látszik 1979 és 2018 között a részvétel mértéke két választás között átlagosan 1,9 százalékkal csökkent, a legjelentősebb csökkenést a 2008-as és 2013-as választások összehasonlításában látjuk, amely a Képviselőház esetében 5 százalékos részvételi csökkenést mutatott. Ezzel szemben a 2018-as részvételi adatokat összehasonlítva a tavalyi adatokkal több, mint 9 százalékos csökkenést tapasztalunk.

1. ábra. Választási részvétel Olaszországban 1948–2022 között

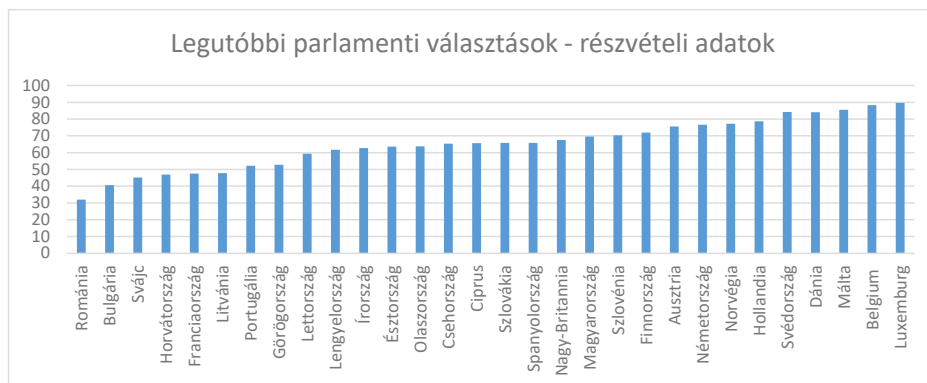
Forrás: Marco Improta Vincenzo Emanuele Davide Angelucci: Fuga dalle urne: affluenza mai così bassa nella storia della Repubblica. 27 Settembre 2022. CISE.

Ha tágabb időintervallumban vizsgáljuk az adatokat, akkor azt látjuk, hogy a 2008-as választásokhoz (19,5 százalék) képest közel duplájára nőtt (36,1 százalék) a távolmaradók aránya. Az elmúlt 15 évben az olasz választópolgárok egyre nagyobb része vált proteszt-szavazóvá, vagy fordult el a politikától, ez megnyilvánul egyrészt

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

a populista pártok dinamikusan növekvő választási eredményeiben és a választásokon részt nem vevők egyre növekvő számában.¹⁸

2. ábra. AZ EU27 tagállamának, Svájcnak, Norvégiának és Nagy-Britanniának legutóbbi választási részvételi adatai¹⁹

Forrás: saját szerkesztés. Adatok: www.data.ipu.org/elections

A 2022-ben más európai országokban rendezett parlamenti választásokhoz képest is igen alacsonynak mondható részvételi adat több okra vezethető vissza. A szavazástól való távolmaradást leginkább a politikából való kiábrándulás és a politikai elittől, a pártoktól való elfordulás determinálta. További tényező volt az időzítés: először rendeztek szeptemberben parlamenti választásokat az olasz történelemben, s nem véletlenül nem volt erre korábban példa. Az időzítés a nyári szabadságolások miatt csak egy rendkívül rövid, három hetes kampányt tett lehetővé, ráadásul egy olyan évben, amely 2020 óta az első igazán „szabad” nyarat adta az olaszok a Covid-19 után (Improta et al. 2022).

Választási volatilitás 2018 és 2022 között

A választástól való távolmaradás jelentős növekedésének (27,1 százalékról 36,2 százalékra) hatása mellett a választás értékelése szempontjából fontos kitérni egy másik, jelentős emelkedést mutató, s európai összehasonlításban is kiemelkedő szintű tényezőre, a választási volatilitásra.

2022-ben a volatilitás 34,7 százalék volt, amely nyolc ponttal magasabb 2018-hoz képest. Ez a harmadik legmagasabb érték az Olasz Köztársaság történetében az

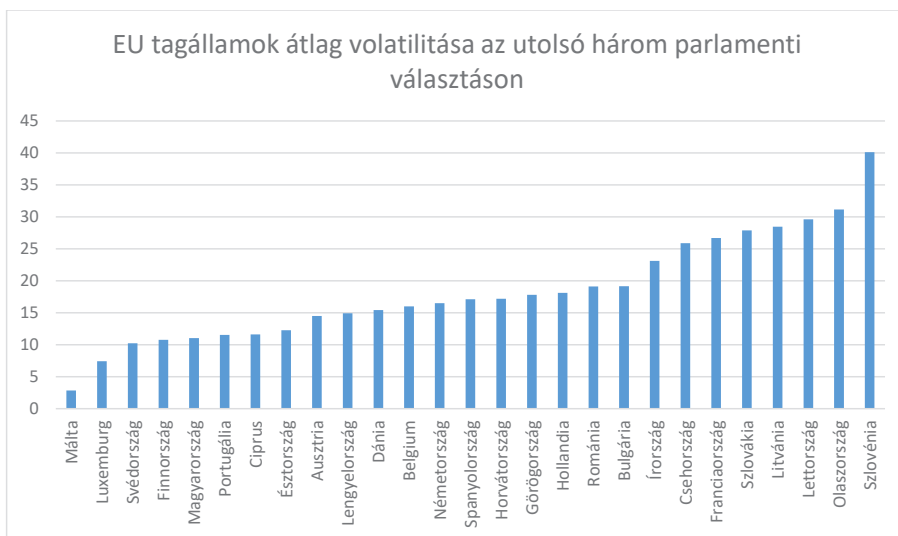
¹⁸ Ezen tendenciák 2018-as választásokon való megjelenéséről, lásd bővebben: Itanes. 2018. Vox populi. Il voto ad alta voce del 2018. Bologna: Il Mulino.

¹⁹ Kétkamarás parlamentek esetén az alsóházi adatok kerültek feldolgozásra.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

1994-es (39,3 százalék) és a 2013-as (36,7 százalék) választások után. Még ennél is fontosabb, hogy a 2022-es választások igen magas volatilitása azután következett be, hogy két választást is hasonlóan magas volatilitás jellemzett (2013, 2018). Valójában a három egymást követő választás ilyen magas szintű teljes volatilitása páratlan a második világháború óta Nyugat-Európában.

3. ábra. EU tagállamok átlag volatilitása az utolsó három parlamenti választáson

Forrás: saját szerkesztés az alábbi források adatainak frissítésével²⁰

Fontos kiemelni, hogy nem csupán a 2018-as és a 2022-es választási eredmények összehasonlításában jelentős a volatilitás mértéke, hanem már a törvényhozási cikluson belül is jelentős átrendeződések voltak megfigyelhetőek a közvélemény-kutatási adatok²¹ és a 2019-es európai parlamenti választási eredmények alapján. A Liga támogatottsága már a 2018-as parlamenti választásokat követően azonnal növekedésnek indult, a csúcspontot a 2019-es európai parlamenti választásokkor érte el, amikor az egyes intézetek 35-38 százalék közötti értékre mérték a támogatottságát. Az I. Conte-kormány megbuktatását követően azonban támogatottsága zuhanni kezdett, s ez a tendencia egészen a 2022. szeptemberi választásokig kitartott. Ez az

²⁰ <https://whogoverns.eu/party-systems/electoral-volatility/> és Riccardo Benetti, Rinaldo Vignati: I flussi di voto e l'astensione. In: Salvatore Vasallo, Luca Verzichelli (eds.) (2023): Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista. Il Mulino, Bologna

²¹ Az összes politikai témájú közvéleménykutatási adat elérhető itt: <http://www.sondaggipoliticoelettorali.it/>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

erős bizalomvesztés jelentősen hozzájárult a Fdi térnyeréséhez. A jobbközép koalíció belüli másik partner, a FI támogatottsága a 2018-as választásokat követő bő egy évben közel 10 százalékot csökkent, a mélypont elérését követően pedig a II. Conte-kormány és a Draghi-kormány ideje alatt alapvetően stagnált.

Az M5s a 2018-as választásokat követően, alapvetően Matteo Salvini politikai akcióinak és aktivizmusának köszönhetően jelentősen visszaesett, a II. Conte-kormány végére a választási eredményhez képest 15-20 százalék közötti bizalomvesztést kellett elkönyvelnie, majd a 2022-es választásokat megelőző néhány hónapban, Giuseppe Conte a pártot érintő reformjainak és a jobb-bal bipoláris rendszerben explicit módon a baloldalhoz való besorolásának köszönhetően emelkedni kezdett. A PD támogatottsága a ciklus alatt jelentős ingadozásokat élt meg, 25-15 százalék között mérték a közvélemény-kutató intézetek.

A választói volatilitás tanulmányozása a győztes Fdi esetében a legérdekesebb, hiszen Giorgia Meloni pártja a 2018-as választásokon csupán a szavazatok 4 százalékát tudta megszerezni, ezzel szemben azonban 2022 szeptemberében – a legsikeresebb politikai pártként – a szavazatok 26 százalékát könnyvelhette el. Felmerül tehát a kérdés, hogy mely pártok szavazóinak a bizalmát sikerült megnyernie Olaszország első női miniszterelnökének.

1. táblázat. Azon szavazók 2018-as szavazati preferenciái, akik 2022-ben a Fdi-ra, a Ligára és a FI-ra szavaztak

	Sin	M5s	Pd	+Europa	FI	Liga	Fdi	Egyéb	Nem szavazott
Fdi	0,3	15,1	2,0	0,9	19,1	30,6	16,0	0,9	15,1
Liga		8,3	1,3		13,0	68,2	1,0	0,5	7,7
FI		4,8	1,3	0,9	76,2	5,0	1,9	1,9	8,0

Forrás: Bennetti – Vignati 2023: 57

A táblázatból egyértelműen látszik, hogy Georgia Meloni a legtöbb „új” szavazatot koalíciós partnereitől, elsősorban a Ligától (30,6 százalék) és a FI-tól (19,1 százalék) tudta megszerezni, de jelentős a korábban nem szavazók (15,1 százalék) és a korábbi M5s (15,1 százalék) szavazók megnyerése is.

A Liga térvesztése mellett fontos megjegyezni, hogy Matteo Salvininek kisebb mértékben sikerült korábbi M5s szavazókat (8,3 százalék), FI szavazókat (13 százalék) és nem szavazókat (7,7 százalék) megnyernie. A FI esetében kiemelendő, hogy nagyobb arányban tudta megtartani 2018-as szavazótáborát (76,2 százalék), tudott korábban a szavazástól távolmaradókat is megszólítani (8,0 százalék) és kis mértékben korábbi M5s szavazókat (4,8 százalék) megnyerni.

A baloldali szavazók között is jelentős mozgások voltak megfigyelhetők.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

2. táblázat. Azon szavazók 2018-as szavazati preferenciái, akik 2022-ben az M5s-re, a Pd-re és az Az-Iv listára szavaztak

	Sin	M5s	Pd	+Europa	FI	Liga	FdI	Egyéb	Nem szavazott
M5s	2,5	77,7	6,0	0,6	1,8	1,0		0,9	9,5
Pd	4,5	13,4	62,7	3,6	2,4	0,9	0,4	2,4	9,7
Az-Iv	1,2	12,7	36,8	11,1	4,1	7,5	0,7	2,8	23,1

Forrás: Bennetti – Vignati 2023: 61.

Az M5s a legkisebb mértékben tudta megszólítani más pártok szavazóit, viszont a legmagasabb arányban (77,7 százalék) tudta megtartani korábbi táborát a pártok közül, s kisebb mértékben meg tudta szólítani a korábban távolmaradókat (9,5 százalék), más párt szavazóihoz viszont nem ért el. A Pd alapvetően az M5s korábbi szavazóit (13,4 százalék) és a korábban távolmaradókat (9,7 százalék) tudta megszólítani. A Pd legtöbb korábbi szavazója (36,8 százalék) az Az-Iv koalíciójára szavazott. E koalíció esetében fontos kiemelni, hogy bár először indult parlamenti választásokon, közel azonos eredményt ért el (7,8 százalék), mint a két jobboldali évtizedes múltra visszatekintő párt, a Liga (8,8 százalék) és a FI (8,1 százalék). A magát explicit módon harmadik pólusként definiáló formáció, amely vezetői révén szorosan kapcsolódik a Pd-hez és a baloldali szavazókhoz, ugyanakkor nem csupán a Pd szavazói közül tudott támogatókat szerezni, hanem kisebb mértékben a korábban jobboldalra szavazók közül is, alapvetően a Liga (7,5 százalék) és a FI (4,1 százalék) táborából. Jelentős szavazóbázissal bírt a korábban távolmaradók között (23,1 százalék), ezzel az eredménnyel a legsikeresebb politikai erő lett, amely a 2018-as választásokat kihagyó szavazópolgárokat meg tudta szólítani.

Fontos továbbá azt is megvizsgálni, hogy a 2022-es választásoktól távolmaradók (36,1 százalék) korábban mely pártra szavaztak, vagyis „kiből” ábrándultak ki. A legnagyobb veszteséget az M5s szenvedte el (20,2 százalék), illetve jelentős azon választópolgárok aránya (52,8 százalék), akik sem a 2018-as, sem a 2022-es választásokon nem vettek részt.

3. táblázat. Azon szavazók választási preferenciái a 2018-as választásokon, akik nem vettek részt a 2022-es választásokon

	Sin	M5s	Pd	+Europa	FI	Liga	FdI	Egyéb	Nem szavazott
	1,9	20,2	7,3	2,2	4,8	6,6	0,9	3,6	52,8

Forrás: Bennetti – Vignati 2023: 63.

A második Köztársaság ideje alatti fragmentált bipolarizmust, amely idején csak a két blokkon belül volt választói volatilitás, az M5s 2013-as berobbanása jelentősen

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

átalakította, ugyanakkor a 2022-es választási eredmények fenti részletezése azt mutatja, hogy az olasz választópolgárok kezdenek visszatérni a 2013 előtti volatilitási tendenciákhoz, és alapvetően koalíción belül „mozognak”.

Választási eredmények

Jelen pontban a választási eredményeket különböző szempontok szerint elemzi a tanulmány. Az eredmények általános bemutatásán túl, kitér a Gallagher index alapján annak vizsgálatára is, hogy a megszerzett szavazatszámok milyen mértékben voltak arányban (vagy épp aránytalanságban) a megszerzett mandátumok számával.

4. táblázat. Képviselőházi eredmények

Koalíció és listák	Szavazatok	%	Mandátumok
FdI, Liga, FI, Noi Moderati	12.300.244	43,79%	114
	Egyéni körzetek		121
Összesen:			235/400
Pd, Alleanza Verdi e sinistra, +Europa, Impegno Civico	7.337.975	26,13%	68
	Egyéni körzetek		12
Összesen:			80/400
M5s	4.333.972	15,43%	41
	Egyéni körzetek		10
Összesen			51/400
Calenda (közös lista az Iv-vel)	2.186.747	7,79%	21
	Egyéni körzetek		–
Összesen:			21/400
Svp	117.010	0,42%	1
	Egyéni körzetek		2
Összesen:			3/400
Sud chiama Nord	212.685	0,76%	–
	Egyéni körzetek		1
Összesen:			1/400

Forrás: saját szerkesztés. Adatok: <https://elezioni.interno.gov.it/>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

5. táblázat. Az arányos ágon kiosztott képviselőházi mandátumok eloszlása a koalíciókon belül

Koalíció	Párt	Szavazat	%	Mandátum
Jobboldali koalíció	FdI	7.302.517	26,0	69
	Liga	2.464.005	8,77	23
	FI	2.278.217	8,11	22
	Noi Moderati	255.505	0,91	-
	Összesen:			114
Baloldali	Pd	5.356.180	19,7	57
	Alleanza Verdi e sinistra	1.018.669	3,63	11
	+Europa	793.961	2,83	-
	Impegno civico	169.165	0,6	-
	Összesen:			68
M5s		4.333.972	15,43	41
Calenda (közös lista az Iv-vel)		2.186.747	7,79	21

Forrás: saját szerkesztés. Adatok: <https://elezioni.interno.gov.it/>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

6. táblázat. Szenátusi eredmények

Koalíció és listák	Szavazatok	%	Mandátumok
FdI, Lega, FI, Noi Moderati	12.129.547	44,02	56
	Egyéni körzetek		56
Összesen:			112/200
PD, Alleanza Verdi e sinistra, +Europa, Impegno Civico	7.161.688	25,99	34
	Egyéni körzetek		5
Összesen:			39/200
M5S	4.285.894	15,55	23
	Egyéni körzetek		5
Összesen			28/200
Calenda (közös lista az IV-vel)	2.131.310	7,73	9
	Egyéni körzetek		-
Összesen:			9/200
Sud chiama Nord	271.549	0,99	-
	Egyéni körzetek		1
Összesen:			1

Forrás: saját szerkesztés. Adatok: <https://elezioni.interno.gov.it/>

7. táblázat. Az arányos ágon kiosztott szenátusi mandátumok eloszlása a koalíciókon belül

Koalíció	Párt	Szavazatok	%	Mandátum
Jobboldali koalíció	FdI	7.167.136	26,01	34
	Lega	2.439.200	8,85	13
	FI	2.279.802	8,27	9
	Noi Moderati	243.409	0,88	-
	Összesen:			56
Baloldali	PD	5.226.732	18,97	31
	Alleanza Verdi e sinistra	972.316	3,53	3
	+Europa	808.676	2,93	-
	Impegno Civico	153.964	0,56	-
	Összesen:			39
M5s		4.285.894	15,55	23
Calenda (közös lista az IV-vel)		2.131.310	7,73	9

Forrás: saját szerkesztés. Adatok: <https://elezioni.interno.gov.it/>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A jobbközép koalíció a szavazatok 43,8 százalékát szerezte meg, amely a mandátumok 59,3 százalékát biztosította számára a Képviselőházban. A Giorgia Meloni vezette FDI a legsikeresebb politikai pártként (nem csupán a koalíción belül, de az egész választási eredmény tekintetében) a szavazatok 25,9 százalékát szerezte meg és ezzel a mandátumok közel 30 százalékát. Ezzel szemben az éveken keresztül meghatározó erővel és évtizedes hagyományokkal rendelkező Demokrata Párt csupán a szavazatok 19 százalékát tudhatta magáénak, a 2018-as választásokon elsősor, 32 százalékos győzelmet arató Öt Csillag Mozgalom pedig csupán 15,4 százalékot.

Az FDI választási eredményének földrajzi meghatározottsága a korábbi választási tapasztalatok egy részét viszi tovább (jelentős sikerek Lazióban, elsősorban a fővároson kívül eső területeken, Marche és Umbria déli részein és Trieszt környékén), másrészt új területeket is sikerült meghódítania: Trentino-Alto Adige-t, Lombardia keleti részét, Venetót. Ezek közül külön is kiemelendő a venetói siker, amely korábban Salvini és a Liga „házájának” számított. Az M5s legjobb eredményeit délen és a szigeteken érte el, ahogy a korábbi parlamenti és európai parlamenti választásokon is. A Pd szavazóbázisa tekintetében szintén változatlanosság figyelhető meg, szavazatainak túlnyomó többségét az ún. vörös régiókban szerezte (Emilia Romagna, Toszkána, Umbria és Marche északi területei) (Mancuso 2023).

A 2018-as választáson a legnagyobb eredményt elérő Öt Csillag és a Liga nagy árat fizettek a korábbi kormányokban való részvételükért – az Öt Csillag mindegyik kormányban részt vett, míg a Liga az I. Conte és a Draghi-kormányban volt koalíciós partner. Ennek a két pártnak a támogatottsága csaknem a felére csökkent a 2018-as eredményükhöz képest, összességében azonban továbbra is megtartották együtt a szavazatok 24,2 százalékát. Ha ehhez még hozzáadjuk az egyes szerzők által populistának tartott FDI és az FI szavazatait, akkor azt mondhatjuk, hogy a populista pártok a szavazatok figyelemre méltó 58,2 százalékát szereztek meg. Az elégedetlen választók tehát, akik úgy érzik, hogy a *mainstream*, bevett pártok nem képviselik őket megfelelően, hajlamosak populista pártokat támogatni, vagy úgy dönteni, hogy „kilépnek a politikai játszából”, s nem vesznek részt a választásokon.²²

A 2022-es választások egyetlen igazi győztese mind választási, mind politikai szempontból az FDI volt. E siker és azon tény között, hogy az FDI az egyetlen párt, amely az előző törvényhozás során végig ellenzékben maradt, még a Draghi-kormányval szemben is, amelyet az összes többi nagy párt támogatott, egyértelműen szoros az összefüggés. Kétségtelen, hogy ahogy más pártok esetében is korábban, az FDI-t éppen ezért jutalmazták a választók.

Meloni pártja nem csupán a Liga és a Forza Italia jobboldali és jobbközép szavazóinak egy részét tudta megszólítani, hanem azoknak a szavazóknak egy részét is,

²² A populista pártok felé fordulásról és a politikaellenesség térnyeréséről lásd bővebben: Giovanni Orsina (2021): *antipolitica. Populisti, tecnocrati e altri dilettoni del potere*. LUISS, Roma

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

akik korábban az Öt Csillagra szavaztak, de elárulva érezték magukat a Mozgalom Draghi-kormányának nyújtott támogatása miatt.

Meloninak és pártjának sikertörténete nagyon hasonló az Öt Csillagéhoz. Mindkét politikai erő a normától való eltérést képviseli, és a politikai programjuk újdonsága miatt lett vonzó. Mint ahogy 2013-ban vagy 2018-ban, az Öt Csillagra való szavazás a politikai változásra való szavazást jelentette, s a polgárok politikai frusztrációját tükrözte, úgy 2022-ben a FdI választása mögött ugyanezen okok lelhetők fel (Chiaromonte 2023).

A jobbközép győzelmét a koalíciót alkotó pártok közötti hatalmi egyensúly mélyreható változása kísérte. 2011-ben Berlusconi térvessztése megnyitotta az utat a Liga előtt, s 2018-ban valóban a Salvini vezette Liga lett a koalíció legtöbb szavazatot kapott pártja 17,4 százalékkal. A 2019-es európai parlamenti választások fényes sikere után (34,3 százalék) úgy tűnt egyértelmű, hogy a Liga lett a koalíció kulcsfontosságú tagja, Salvini pedig az új vezetője. Később azonban minden megváltozott, az I. Conte-kormány megbuktatása után nem írták ki az előrehozott választásokat (amelyet a Liga jó eséllyel megnyert volna), hanem megalakult a II. Conte-kormány, amelyből viszont a Liga kiszorult, s támogatottsága csökkenni kezdett. Ezzel szemben az FdI, amely 2013-ban (1,9 százalék) és 2018-ban (4,3 százalék) is kispartnere volt a jobbközép koalíciónak, exponenciálisan, éppen a Liga és a FI rovására nőtt, s Meloni váratlanul a koalíció vezetője lett (Chiaromonte 2023).

Bár a Rosatellum választási törvényt nem első ízben alkalmazták 2022-ben, mégis sok olyan kritikát fogalmaztak meg vele szemben, amely a korábbi, 2018-as választásokkor nem, vagy jóval kisebb intenzitással merült fel. Ezen kritikák közül kiemelkedő helyet kapott a választási törvény disztorziós karaktere, amelyet a következő mandátumarányok indikálhatnak: a jobbközép választási koalíció a szavazatok kevesebb, mint 44 százalékaival megszerezte a mandátumok 59 százalékát, míg ezzel szemben a Pd a szavazatok 26 százalékaival csupán a mandátumok 21 százalékát kapta, az M5s a szavazatok 15 százalékaival a mandátumok 13 százalékához jutott hozzá. Ez az aránytalan eredmény, azonban csak részben köszönhető a Rosatellum törvény többségi jellegének.²³ A 2018-as parlamenti választások, amelyet szintén a Rosatellum alapján tartottak, Gallagher indexe csupán 5 pont volt, a 2022-es választásoké azonban már 12 pont. A 2018-as alacsony értéket az tette lehetővé, hogy a három pólusú politikai rendszerben északon a jobbközép koalíció volt fölültreprezentált (a szavazatarányához képest nagyobb mértékű volt a megszerzett mandátumaránya), míg ugyanezt a déli területek az M5s mondhatta el magáról. A két disztorzió pedig „kiegyensúlyozta” egymást. 2022-ben azonban a négy évvel korábbi a három pólus közel azonos választási eredménye jelentősen átalakult, a jobbközép erők kimagasló győzelme, s támogatottságának nem csupán az északi területekre való koncentráló-

²³ Fontos megjegyezni, hogy Olaszország 1993 utáni minden korábbi választási rendszere bírt többségi jelleggel.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

dása következtében. A Gallagher index magasabb értékét a megváltozott belpolitikai erőviszonyok eredményezték (Vegetti – Russo 2023).²⁴

Összegzés

A választás tanulságai mind egy témához kapcsolódnak: az állampolgárok változás iránti igényéhez. Ez az igény nem újkeletű, már a 2013-as választások óta egyértelműen megfigyelhető, s úgy tűnik az idő múlásával krónikussá vált. Az olasz választópolgárok az elmúlt tíz évben egyre elégedetlenebbé váltak, ezért egyre gyakrabban döntöttek úgy, hogy nem szavaznak (alacsony választási részvétel), vagy más pártra szavaznak, mint korábban (magas volatilitás, a választás földrajzi térképének átrajzolódása), a legtöbb esetben proteszt- (M5s), vagy ellenzéki pártra (FdI). A pártok is jelentős átalakuláson mentek keresztül: az M5s rendszerellenes erőből balközép politikai párttá alakult át tíz év alatt, a Liga regionális pártból néppárttá alakult, ezzel megszerezve a legerősebb politikai párt szerepet. A Pd-nek belső válsággal kellett szembenézni, több prominens vezető is távozott a pártból új baloldali pártokat létrehozva (Matteo Renzi – Iv, Carlo Calenda Az). A pártokat érintő változások azonban nem csupán a karakterüket érintették, hanem választási erejüket és hatalmi viszonyaikat is. Egyértelműen észlelhető annak a veszélye, hogy a pártrendszer még inkább polarizálódni fog. Az imént vázolt kép azért aggasztó, mert a bekövetkező változások feltehetően negatív irányban fogják befolyásolni az olasz demokrácia minőségét.

Irodalom

- Annunziata, L. (2022): *L'inquilino. Da Monti a Meloni: indagine sulla crisi del sistema politico*. Feltrinelli, Milano
- Bobba, G. – Seddone, A. (2023): *Sul carro della vincitrice: una campagna frammentata e dall'esito scontato*. In: Vasallo, S. – Verzichelli, L. (eds.): *Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista*. Bologna, Il Mulino, 37–52.
- Benetti, R. – Vignati, R. (2023): *I flussi di voto e l'astensione*. In: Vasallo, S. – Verzichelli, L. (eds.): *Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista*. Bologna, Il Mulino, 53–64.
- Chiaromonte, A. (2010): *Dal bipolarismo frammentato al bipolarismo limitato? Evoluzione del sistema partitico italiano*. In: D'Alimonte, R. – Chiaromonte, A. (eds.): *Proporzionale se vi pare. Le elezioni politiche del 2008*. Bologna, Il Mulino, 203–230.

²⁴ A Rosatellum többségi jellegéről és disztorziós hatásáról lásd bővebben: Alessandro Chiaromonte, Roberto D'Alimonte (2018): *The new Italian electoral system and its effects on strategic coordination and disproportionality*. *Italian Political Science*, 13(1): 8–18.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- Chiaromonte, A. (2023): Italy at the polls. Four lessons to learn from the 2022 general election, *Contemporary Italian Politics*, 15(1): 7587. DOI: 10.1080/23248823.2022.2163453
- Chiaromonte, A. – D'Alimonte, R. (2018): The new Italian electoral system and its effects on strategic coordination and disproportionality. *Italian Political Science*, 13(1): 8–18.
- Diamanti, I. (2003): *Mappe dell'Italia politica. Bianco, rosso, verde, azzurro... e tricolore.* Bologna, Il Mulino
- Improta, M. – Emanuele, V. – Angelucci, D. (2022): Fuga dalle urne: affluenza mai così bassa nella storia della Repubblica. 27 Settembre 2022. CISE. <https://cise.luiss.it/cise/2022/09/27/fuga-dalle-urne-affluenza-mai-cosi-bassa-nella-storia-della-repubblica/> (utolsó letöltés: 2023. 09. 17.)
- Itanes (2018): *Vox populi. Il voto ad alta voce del 2018.* Bologna, Il Mulino
- Lupo, N. – Piccirilli, G. (eds.) (2016): *Legge elettorale e riforma costituzionale: procedure parlamentari „sotto stress”.* Bologna, Il Mulino
- Mancuso, M. (2023): I luoghi del consenso per i partiti maggiori. In: Vasallo, S. – Verzichelli, L. (eds.): *Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista.* Bologna, Il Mulino, 95–108.
- Mandák F. (2014): A politika prezidencializációja – Magyarország, Olaszország. Doktori disszertáció, Nemzeti Közzolgálati Egyetem https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/20599/NKE_2014_018_Mandak_Fanni.pdf?sequence=6&isAllowed=y (utolsó letöltés: 2023. 09. 17.)
- Martella, A. – Roncarolo, F. (2023): Giorgia Meloni in the spotlight. Mobilization and competition strategies in the 2022 Italian election campaign on Facebook, *Contemporary Italian Politics*, 15(1): 88–102. DOI: 10.1080/23248823.2022.2150934
- Orsina, G. (2021): *Antipolitica. Populisti, tecnocrati e altri dilettoni del potere.* LUISS, Roma.
- Pedrazzani, A. (2023): La nuova geografia del voto. In: Vasallo, S. – Verzichelli, L. (eds.): *Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista.* Bologna, Il Mulino, 79–94.
- Tanács-Mandák F. – Nuber I. (2017): *Az olasz képviselői demokrácia.* Budapest, Dialóg Campus
- Vasallo, S. – Verzichelli, L. (eds.) (2023): *Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista.* Bologna, Il Mulino
- Vegetti, F. – Russo, L. (2023): Sfide nei collegi ed effetto maggioritario. In: Vasallo, S. – Verzichelli, L. (eds.): *Il bipolarismo asimmetrico. L'Italia al voto dopo il decennio populista.* Bologna, Il Mulino, 65–78.